

# MYYYTTI SIELUN KOHTALOSTA

Nag Hammadin kokoelmassa

# Nag Hammadin sielukertomukset

- Arvovaltainen opetus (VI koodeksi)
- Kertomus sielusta (II koodeksi)
  - ▣ Saarnoja tai puheita
  - ▣ Ks. psykhe, 'sielu' naisena

# Kysymyksiä



- 1) Kirjoitusten erityispiirteet ja korostukset
- 2) Millaisia kirjallisia esikuvia?
- 3) Sielutermonologia Arv. opetuksessa
- 4) Milloin syntyneet ja kenelle suunnattu?

# Taustaksi



- Nag Hammadin kokoelma (II, VI kood.)
- Kopti: käännöksiä kreikasta?
- 100-200-luvut... 300-luku?

# Arvovaltainen opetus...



- Sielu ilmaantuu ja laskeutuu maailmaan (s. 22)
- Syntyminen ihmiseksi, sisaruspuolet (23)
- Alennustila: bordelli, juopumus (24)
  
- Sairaus, köyhyyden talo, taistelu (27-28)...

# ... Arvovaltainen opetus



- ... Kalastajan syötit, petos ja sielun raskaus (31)
- Ymmärrys, uusi elämäntapa (31-32)
- Lähtö maailmasta, orjakauppiat (32-33)
  
- Sielu saa tiedon Jumalasta ja pääsee perille (35)

# Keskeisiä piirteitä & teemoja

- Sielun laskeutuminen ja nouseminen punainen lanka
- Sielun “lisänimet”, niiden esikuvat
- Paheet ja kalastajan syötit
- Tieto, ymmärrys
- Elämäntapa, kilvoitus

# Kertomus sielusta...

- Sielu = nainen (127)
- Kodissa neitsyt & androgyyni, maailmassa monien miesten häpäisemä (127)
- Irstaus, katumus, lankeaminen yhä uudestaan (128)
- Leskeys ja köyhyys, sairaat lapset (128)
- Isä kääntyy sielun puoleen (128)...



# ... Kertomus sielusta

- Pyhien kirjoitusten todistuksia (129-131)
- Katumus, kääntyminen sisäänpäin (131)
- Sulhanen, avioliitto, hyvät lapset (132-134)
- Uudestisyntyminen ja katumus pyhien kirjoitusten valossa (134-136)
- Koti-ikävä, kolme sit. Odysseiasta

# Keskeisiä piirteitä & teemoja

- Värikäs & tiivis kertomus sielusta langenneena naisen
- Pyhien kirjoitusten allegorinen tulkinta
- Katumus, uudestisyntyminen
- Isä ja sulhanen pelastavat sielun

# Kirjallisia esikuvia...



## 1) Pyhät kirjoitukset

- ▣ Profeetta Hoosea
- ▣ Mitä prostituutio on?

## 2) Homeros

- ▣ Helenan hahmo gnostilaisessa perinteessä?  
(Irenaeus, Adv. Haeresis I.23)

# ... Kirjallisia esikuvia

---

## 3) Kreikkalaiset rakkausromaanit

- ▣ Esim. Kallirhoe, Dafnis & Khloe
- ▣ Yhtäläisyydet ja erot?
- ▣ Naiset romaanien lukijoina/yleisönä

# Kirjallisia esikuvia

## 4) Origenes

- n. 185-254
- Aleksandria
- Kristitty platonisti
- De Principiis II.8.3;  
III.5.4 & IV.1.11

# Sielun nimet ja vaiheet



- Näkymätön sielu (Arv. op. s. 22 & 32)
- Hengellinen sielu (Arv. op. s. 23)
- Aineellinen sielu (Arv. op. s. 23)
- Järjellinen, järkisielu (Arv. op. s. 34)

# Johtopäätöksiä

- Tavoitteet: kehottaa katumukseen (KS) / vahvistaa kilvoitusta (AO)
- Lukijat kristittyjä
- Sielu naisena -teema
- Egypti 200-300-luvuilla
- Gnostilaisten traditioiden soveltaminen

Ulla Tervahauta

## Myytti sielun kohtalosta Nag Hammadin teksteissä

Esitelmä Suomen gnostilaisessa seurassa 24.5.2011

### **Nag Hammadin sielukertomukset**

Sieluista puhutaan useissa Nag Hammadin kirjoituksissa, mutta lähestyn aihetta kahden kirjoituksen, Arvovaltaisen opetuksen ja Kertomuksen sielusta kautta. Kummassakin on valittu nainen kuvaamaan ihmissielua. Tämä on ollut luontevaa, sillä kreikan *psyche* on feminiinisukuinen sana ja myös siksi, että monet erityyppiset auktorit jo ennen heitä ovat tarkastelleet ihmissielua tarinan kautta -- kertomusmuoto ei siis ole ainutlaatuista näille kirjoittajille.

Arvovaltainen opetus ja Kertomus sielusta ovat saarnoja tai puheita ja ne kuvaavat sielua. Sielu lähtee taivaallisesta kodistaan, laskeutuu alas maailmaan ja alkuperäistä huonompaan elämään. Sielu esitetään naisena, joka joutuu elämään hylättynä prostituoituna. Kummassakin kirjoituksessa on kuitenkin onnellinen loppu, sillä ne kertovat, miten sielu pääsee takaisin alkuperäiseen kotiinsa. Miten tämä onnistuu, siihen kirjoitukset vastaavat hiukan eri tavoin.

1) Kuvaan aluksi lyhyesti molempien kirjoitusten sisällön sekä kerron jotain niiden ominaispiirteistä sekä eroista ja yhteisistä piirteistä. 2) Sitten hahmotan niiden pyrkimyksiä sekä suhdetta aikansa muihin kirjallisiin traditioihin, joissa merkittävänä nousevat esiin kristinusko ja platonismi. Gnostilaiset teemat<sup>1</sup> eivät nouse vahvasti esiin, mutta niitä esiintyy kyllä jonkin verran.

---

<sup>1</sup> Gnostilaisuus esim. David Brakken (2010) hahmottelemana: Genesis-tulkinnat, Adamin, Eevan, Setin hahmot ja ”sukulaisuus”, demiurgi; tämän jälkeen Valentinos ja hänen koulunsa



Milloin nämä kirjoitukset ovat syntyneet ja kenelle ne on suunnattu?

Taustatietoja on jonkin verran: molemmat kätettiin muiden Nag Hammadin kokoelman tekstien mukana 300-luvun lopulla Ylä-Egyptin hiekkaan. Koptilaisia versioita pidetään usein käännöksinä, mutta ainakin Arv. op. kohdalla on koptilainen alkuteksti mahdollinen.

Syntyajankohdaksi esitetään yleensä 100- ja 200-lukujen taitetta. Arv. op. on näkemykseni mukaan tätä myöhempi, kenties 200-luvun lopusta ja jopa 300-luvulta, jos kopti oletetaan alkukieleksi, sillä koptia alettiin kirjoittaa vasta 300-luvulta alkaen.

### *Arvovaltainen opetus*

Arvovaltainen opetus on saarna tai puhe, jonka punaisen langan muodostaa kertomus sielun ilmestymisestä, laskeutumisesta maan päälle ja syntymästä ihmiselämään. Kirjoituksen alussa sielu tulee näkymättömistä maailmoista, ja sen sanotaan olevan osa niitä ja yhteydessä niihin. Sielun on ylläpidettävä tätä yhteyttä näkymättömän sanan avulla. Mutta kun sielu laskeutuu maailmaan ja syntyy ihmiseksi, se ikään kuin liittyy perheeseen jossa sen sisaruksia ovat intohimo, viha ja kateus (vrt. Marian evankeliumi, Johanneksen salainen kirja). Mutta vain sielu on taivaallisen todellinen lapsi ja perillinen; intohimot, vaikka ovat nyt samaa joukkoa sielun kanssa, ovat vain sisar- tai velipuolia jotka jäävät vaille näkymätöntä perintöä. Sen sijaan niiden omaisuutta ovat himot, ylpeys, ajallisen elämän mielihyvä, tyhmät puheet, syytökset, viha ja kateus.

Arvovaltaisen opetuksen alkupuolen sivut ovat osittain turmeltuneet, eikä aukkojen perusteella kertomuksen kulku ole aina aivan yksiselitteinen. Sisarpuolijakson jälkeen kertomus jatkuu sillä miten mies -- kuka, sitä emme tiedä -- sulkee naisen bordelliin. Sielu on tuo nainen, mutta astuuko hän vapaaehtoisesti tällaiselle tielle? Miksi näin käy ja olisiko hänellä ollut mahdollisuus paeta tai välttää prostituoidun kohtalo? Vaikka kirjoittaja

kuvaa sielun tulevan suljetuksi bordelliin, hän ilmeisesti uskoo ihmisen valinnanvapauteen, sillä hän jatkaa: ”Kuolema ja elämä on asetettu jokaisen eteen. Kukin valitsee näistä kahdesta, kumman haluaa.” Sielu kuvataan sitten lyhyesti irstauteen ja juopotteluun sortuneena, eläimen tasolle vajonneena. Hän unohtaa todelliset sisaruksensa ja isänsä. Kirjoittaja jatkaa sielun alennustilan kuvaamista asettamalla hänen vastakohtakseen lempeän pojan, joka tuottaa isälleen iloa, sekä valottamalla ruumiillisen elämän turmelevaa vaikutusta erilaisilla vertauksilla.

Tästä kirjoittaja siirtyy muihin vertauksiin sekä 1. polemiikkijaksoon, jotka eivät suoraan keskity sielun tarinaan, mutta kirjoittaja ei hukkaa kertomuksensa punaista lankaa vaan palaa sielukertomukseen kolmen sivun päästä. Nyt bordelli on muuttunut köyhyyden taloksi ja kurjuudeksi. Enää sielu ei kuitenkaan anna pitää itseään alennustilassa. Vaikka aine (*hyle*) haavoittaa häntä, hän etsii lääkkeeksi sanaa, joka avaa hänen silmänsä. Silmien avaaminen saa sielun näkemään ja loistamaan niin, että hänen vihollisensa sokaistuvat. Sen rohkea ja suora puhe (*parrhesia*) nostavat hänet alennustilasta ja saattavat viholliset häpeään. Sisarpuolia ei enää mainita, mutta mainitaan sielun viholliset ja kotona syntyneet orjalapset, jotka taistelevat häntä vastaan intohimonsa (*epithymia*) kiusaamina.

Vihamielisistä orjalapsista kirjoittaja siirtyy pidempään vertausjaksoon, jonka aiheena on kalastaja, joka pyydystää kaloja vedestä. Kalastaja on paholainen, kaloja ovat ihmiset, syötteinä ja kalastusvälineinä toimivat erilaiset elämän mukavuudet ja halu saada niitä. Taaskaan sielu ei huku polveilevaan vertausjaksoon, vaan palaa mukaan lopussa: Vastustaja valmistaa syöttinsä kauniisti ja levittää ne ihmisen eteen, koska haluaa sielun taipuvan jonkun syötin puoleen. Näin se saa sielun valtaansa kuin koukku, joka väkivalloin vetää sen luokseen. Sielu tulee raskaaksi, kantaa pahaa ja synnyttää aineellisia lapsia. Se elää tietämättömyyteen hukkuneena, etsien ja toteuttaen elämän intohimoja.

Arvovaltainen opetus ei kuitenkaan ole pessimistinen kirjoitus. Jo edellä mainitsin kohdan, jossa kuvataan voittoa, rohkeasti puhuvaa sielua, joka sokaisee vihollisensa. Niin nytkin, kirjoituksen lähestyessä loppuaan, kirjoittaja kertoo miten kalastajan syöttejä tai elämän houkutuksia maistanut sielu ymmärtää niiden todellisen, katoavan luonteen. Sielu ymmärtää ja saa tiedon pahasta, josta se vetäytyy pois. Se valitsee uuden elämäntavan, halveksii ajallista ja etsii ikuista elämää. Sielu hylkää maailman, pukeutuu todelliseen vaatteeseensa ja häöpukuunsa. Se juoksee suojapaikkaan, jonka ovella hänen paimenensa seisoo.

Sielun matka ei kuitenkaan pääty lammastarhan suojaan. Se palauttaa ihmisruumiinsa niille, jotka olivat hänet orjuuttaneet. Tässä kohdassa kirjoittaja käyttää ilmausta ruumiiden kauppiat, joka voidaan myös tulkita orjakauppiaksi. Sanaleikki, joka perustuu kreikan sanaan *soma*, joka tarkoittaa ihmisruumista tai orjaa, viittaa mitä ilmeisimmin ajatukseen maallisesta elämästä orjuutena. Mutta keitä orjakauppiat ovat? Ilmeisesti on siirrytty pois sielun maallisesta elämästä ja ajatellaan sen nousevan taivasta kohti. Näin luettuna ”orjakauppiat” viittaa monien antiikin kirjoitusten kuvaamiin portinvartijahahmoihin tai voimiin, jotka tarkistavat ihmissieluja niiden noustessa kohti Jumalaa. Nag Hammadissa näitä hahmoja sanotaan esimerkiksi tullimiehiksi (*Paavalin ilmestys* 20:16, *Jaakobin 1. ilmestys* 33:8) kun taas Marian evankeliumi puhuu voimista (*Mar. ev.* 15:11, 16:2, 4, 13). Kyse ei kuitenkaan ole vain gnostilaisesta motiivista, sillä tällaisia portinvartijoita esiintyy niin juutalaisissa, kristillisissä kuin hermeettisissäkin kirjoituksissa (*Abrahamin testamentti*: Adam ja Abel; Athanasios *Antonioksen elämässä*: ”demoni”, samoin *Asklepius* NHK VI 76:22--77:9).

Orjakauppiat nöyryyttänyt sielu nousee ylös. Kirjoituksen viimeinen sivu kuvaa järkisielun täyttymystä hymnin muodossa.

*Se sai tiedon Jumalasta.*

*Se vaivasi itseään kysyen ja kärsien ruumiissaan.*

*Se kulki evankelistojen jäljissä uupumukseen asti.*

*Se saavutti tiedon Tutkimattomasta.*

*Aamu sarasti sielulle.*

*Se lepäsi Hänessä joka on lepo.*

*Se asettui häähuoneeseen / levolle morsiuhuoneeseen.*

*Se sai kaipaamansa juhla-aterian.*

*Se sai kuolematonta ravintoa.*

*Se löysi mitä oli etsinyt.*

*Se lepäsi vaivannäöstään.*

Kuten tästä yhteenvedosta voi havaita, sielun tarinassa korostuvat elämäntapa, sielun eli ihmisen suhde vahvoihin, kielteisiin tunteisiin, tämän elämän houkutuksiin ja nautintoihin. Sielun pelastuksen tai alennustilan tekijöitä ovat tieto ja tietämättömyys, valitseminen ja elämäntapa, mutta myös rohkeus, kilvoitus ja kärsimyksen kestäminen. Sielumyytti on eräänlainen punainen lanka, jonka ympärille kirjoittaja on sitonut muutakin materiaalia. Syntynyt kokonaisuus on ehjä, vaikka ei keskity yksinomaan sielun tarinaan.

### ***Kertomus sielusta***

Kertomus sielusta tai Sielun eksegeesi on jotakuinkin samanmittainen kuin Arvovaltainen opetus. Se lähtee liikkeelle sielun määritelmästä: ”Ennen meitä eläneet viisaat antoivat sielulle naisen nimen. Sielu on todellakin olemukseltaan nainen. Sillä on jopa kohtu.” Tämän alun jälkeen kirjoittaja viittaa siihen, miten asuessaan vielä taivaallisen Isänsä luona sielu on androgyyni ja neitsyt, mutta kun se lähtee kodistaan eli syntyy ihmiseksi, se joutuu pahojen miesten käsiin. Nämä häpäisevät sielua ja kierrättävät sitä joukossaan kuin orjatyttöä. Silti

sielu kuvittelee näitä miehiä aviomiehekseen, toisaalta valittaa ja katuu tekojaan, mutta lankeaa silti uudestaan ja uudestaan kuvitellessaan että on löytänyt hyvän aviomiehen. Lopulta koittaa vanhuus ja yksinäisyys, eikä sielu saa näiltä miehiltä mitään ”edes jauhomittallista”. Lapsia sielu on saanut, mutta ne ovat kuuroja, sokeita, sairaalloisia. Sielun kohtalo kääntyy vasta kun se katuu sitä, että jätti kotinsa ja rukoilee taivaallista isäänsä. Silloin isä armahtaa sen.

Olen antanut tämän kirjoituksen suomenkieliseksi nimeksi Kertomus sielusta, sen kertoman tarinan vuoksi, mutta kreikkalais-koptilainen nimi *Texegesis etbe tpsyche* voitaisiin myös suomentaa Sielun eksegeesi. Juuri eksegeesiä eli kirjoitusten tulkintaa tässä kirjoituksessa on runsaasti: kirjoittaja vahvistaa sanomaansa vetoamalla pyhiin kirjoituksiin. Näitä ovat erityisesti Raamattu mutta myös Homeroksen *Odysssea*. Siteeraamalla prostituutiota ja naisen häpeää käsitteleviä tekstejä (mm. Jer. 31:1--4, Hoos. 2:4--9; Hes. 16:23--26; 1 Kor. 5:9--10 ym.) kirjoittaja selittää sielutarinan merkitystä ja kertoo miten sielu voi pelastua. On kaduttava, puhdistauduttava, itkettävä syntejä.

Kirjoittaja ei ainoastaan viittaa Raamattuun ja Homerokseen, vaan selittää sielun tarinan allegoriaksi. Näin sielun prostituutio kuvaa maallista elämää eli sitä miten sielu tai ihminen kuvittelee elävänsä vain leivästä, öljystä, viinistä ja vaatteista. Ruumiillinen tai fyysinen prostituutio ei ole mitään verrattuna tällaiseen sielun prostituutioon. Vertauksen on tarkoitus hätkähdyttää, sillä prostituutio on ollut alin mahdollinen asema naiselle tai miehelle. Erikoinen on tapa, jolla kirjoitus sanoo sielun voivan puhdistua prostituutiostaan: toisin kuin naisten kohtu, joka on hänen sisällään, sielun kohtu riippuu sen ulkopuolella kuin miehen sukuelimet. Kun sielu katuu ja vastaanottaa kasteen, sen kohtu kääntyy sisäänpäin, oikealle paikalleen sielu-naisen sisälle, kuten on luonnollista. Sama sisäänpäin kääntyminen ilmenee siinäkin, että sielun on puhdistumisen jälkeen asetettava odottamaan taivaallista sulhastaan, ei juostava ympäriinsä väärin sulhasten/miesten perässä.

Sielun todellinen avioliitto eheyttää sen ja se pääsee yhteyteen sulhasensa kanssa. Tämä taivaallinen avioliitto palauttaa sielun syntiinlankeemusta edeltävään androgyyniin alkutilaan. Tätä sanomaa kirjoittaja vahvistaa Raamatun teksteillä, jotka puhuvat avioliitosta.<sup>2</sup> Sielun on irtaannuttava moninaisesta rakastajien joukosta, löydettävä alkuperäinen olemuksensa, omistauduttava sulhaselleen ja muistettava isänsä. Täydellinen avioliitto antaa sielulle myös siemenen, josta syntyvät hänen hyvät lapsensa. Niin isän kuin sulhasen hahmot toistuvat kirjoituksessa useita kertoja.<sup>3</sup>

Kaiken kaikkiaan Kertomus sielusta korostaa katumusta ja itsetutkistelua, sillä sielu pelastuu vain syntymällä uudelleen, ei taitojen tai kirjaviisauden avulla (Kert. Siel. 134:28--33). Uudestisyntymisen menetelminä toimivat sisäinen rukous, katumus, elämän tyhjyyden havaitseminen, syntien itkeminen, murhe ja oman nykytilan vihaaminen.<sup>4</sup> Aivan kirjoituksen lopussa tulevat kristittyjen kirjoitusten rinnalle sitaatit Homeroksen Odyssiasta, joissa Odysseus itkee koti-ikävänsä nymfi Kalypson saarella (Od. 1.48-59; 4.558) ja Helena kaipaa kotiinsa (Od. 4.260--261) ja sanoo tulleensa rakkaudenjumalatar Afroditen pettämäksi (Od. 4.261--264).

Kertomus sielusta keskittyy sielumyyttiin kiinteästi, kiinteämmin kuin Arvovaltainen opetus. Sen tarinasta ei liikuta muihin teemoihin. Pyhien tekstien sitaatit ovat nekin varsinaisen tarinan vahvistuksia, eivät poikkeuksia siitä. Kirjoitus maalaa seksuaalisen häpeän, avioliiton, lasten ja äitiyden kuvia värikkäästi. Keskeisiä ovat myös isän ja sulhasen hahmot (pelastajahahmo), jotka nousevat Kertomuksessa sielusta paljon vahvemmin esiin kuin Arvovaltaisessa opetuksessa. Katumus ja sen eri menetelmät toistuvat useissa jaksoissa.

---

<sup>2</sup> Gen 2:4, 3:6, 12:1; 1 Kor. 11:1; Ef. 5:23; Ps. 44:11--12.

<sup>3</sup> Esim. Kert. Siel. 133:23--28; 134:5--6, 25--27.

<sup>4</sup> Kert. Siel. 135; siteeraa 1 Kleem. 8:3/ Clem. Aleks. Paed. 1.91.2; Jes. 30:15, 19--20.

## Nainen sielun symbolina antiikin kirjallisissa traditioissa

Kirjallisten esikuvien tarkastelussa voi keskittyä eri asioihin; mainitsen seuraavaksi joitakin esikuvia sekä sitä, millaista valoa ne voivat tuoda näihin sielukertomuksiin. Aluksi Raamatun tekstit ja Homeros, jonka jälkeen esittelen erään tutkijan näkemyksiä kreikkalaisten rakkausromaanien ja Nag Hammadin sielukertomusten yhtäläisyyksistä. Aleksandrialaisen teologi Origeneen näkemykset sielusta puolestaan voidaan ottaa esiin arvioitaessa kristillisen platonismin suhdetta sielumyyttiin. Kysyn miten Arvovaltainen opetus ja Kertomus sielusta suhteutuvat näihin kirjoituksiin ja yhteisiin teemoihin.

### a) Raamattu ja Homeros

Vaikka Arvovaltainen opetus ei suoraan siteeraa Raamattua, viitteitä eri Raamatun kohtiin löytyy kautta kirjoituksen (esim ##). Sen sijaan Kertomus sielusta on jo kreikkalaisen nimensä (*exegesis*) mukaan raamatunselitystä. Esiin haluan nostaa erityisesti profeetta Hoosean kirjan, joka myös soveltaa prostituutiota symbolina. Sen alussa kerrotaan miten Hoosea saa sanan Herralta. Hoosean on tehtävä symbolinen teko sanan julistamisen sijaan: hänen tulee avioitua porton kanssa ja ottaa lapsikseen tämän lapset. Näin Hoosean avioliitto kuvaa Jumalan ja Israelin kansan suhdetta. Jumala on uskollinen, hänen kansansa uskonon, koska se ei palvele yksin Herraa vaan muitakin jumalia (Hoos. 1--3).

Kirjoittaja on siis tuntenut ja tulkinnut uudelleen Vanhan ja Uuden testamentin kirjoituksia, mutta ei enää Jumalan ja Israelin kansan suhteen tai polyteismin valossa, vaan ajatellen ihmissielua ja sen koko elämänkaarta. Langennut nainen on maahan langenneen sielun allegoria.

Raamatun rinnalle Kertomus sielusta nostaa Homeroksen Odysseian ja sieltä Odysseuksen koti-ikävänsä sekä Helenan katumuksen, yhteensä Homeros-sitaatteja esiintyy kolme kappaletta. Helenan hahmo esiintyy myös kirkkoisä Irenaeuksen kuvaamassa simonilaisessa gnostilaisuudessa, jossa Simonin mukana kulkee ”Helena”, Simonin tyyrolaisesta bordellista vapauttama ilotyttö. Simon opetti Helenan olevan ensimmäisen Ajatuksen inkarnaatio,<sup>5</sup> samoin kuin Troijan Helenan inkarnaatio, ja viimeksi prostituoitu, jonka Simon vapautti bordellista (Iren. *Adv. Haer.* I.23). Onko Helenan vapauttaminen samansuuntainen symbolinen teko kuin Hoosean avioliitto? Entä yhteydet Kertomukseen sielusta: miten yleinen ajatus on prostituoidun elämä korkeamman ajatuksen tai jumalallisen sielun inkarnaationa? Entä kristillisen tradition ja Homeroksen synteesi?

Arviointia vaikeuttaa huomattavasti se, että tietomme Simonista pohjautuvat Irenaeuksen vahvasti värittyneeseen polemiikkiin. Saksalainen tutkija Cornelia Kulawik löytää Irenaeuksen kuvauksesta ja Kert. sielusta väliltä epäselvyyksiä samoin kuin selkeitä eroja, esimerkiksi Kertomus sielusta ei sanallakaan viittaa gnostilaiseen luomismytologiaan, ja se perustaa sanomansa pyhiin kirjoituksiin, joihin simoniaanit Irenaeuksen mukaan suhtautuivat kielteisesti. Kertomus sielusta korostaa armoa ja katumusta, kun taas ainakin Irenaeus väittää että simonilaiset saivat ”tehdä mitä halusivat”.

#### b) Kreikkalaiset rakkausromaanit

Maailman vanhin säilynyt rakkausromaanit on kreikankielinen Kharitonin *Kallirhoe*. *Kallirhoe* -- samoin kuin esim. *Dafnis ja Khloe*,<sup>6</sup> antiikin rakkausromaanien tunnetuimpia, kuvaa nuoren ylhäisen neidon, Kallirhoen vaiheita. Hän avioituu rakastamansa miehen Khaireaan kanssa, mutta joutuu tästä ja miehestään erilleen ja merirosvojen käsiin. Häntä

---

<sup>5</sup> Tämä Ajatus oli laskeutunut maailmaan, synnytti enkelit ja vallat, ja jonka kautta maailma luotiin. Mutta voimat, jotka viisautta/Ajatus oli synnyttänyt kadehtivat sitä ja sulki sen ihmisruumiiseen, jossa sen on elettävä ja synnyttävä naiseksi yhä uudelleen.

<sup>6</sup> *Kallirhoe* sekä *Dafnis ja Khloe*: molemmat suom. Maarit Kaimio.



uhkaavat orjan kohtalo ja avioliitto toisen miehen kanssa. Monien vaiheiden, vaarojen ja täpärien pelastumisten jälkeen rakastavaiset pääsevät takaisin yhteen ja kotiinsa.

Tutkija Madeleine Scopello on analysoinut Arv. opetusta ja Kert. sielusta ja niiden suhdetta kreikkalaisiin romaaneihin. Hän havaitsee yhtäläisyydet mutta tulkitsee eroja siten, että kreikkalaisten romaanien koskemattomuutensa säilyttävät ja miehensä luo pääsevät neidot ovat enemmän yhteiskunnan sosiaalisten normien mukaisia, kun taas Nag Hammadin kertomusten sielunaiset poikkeavat näistä normeista rohkeutensa, itsenäisyytensä ja myös seksuaalisen toimintansa vuoksi.

Itse olen eri mieltä. Kyse ei ole vapaamielisyydestä, sillä Kertomus sielusta korostaa, miten luonnoton ja tahrainen monelle miehelle antautuva sielu-nainen on. Pikemminkin voi ajatella, että antiikin kunnian ja häpeän kulttuurista katsottuna nainen on ollut luonteva hahmo symboloimaan lankeemusta ja häpeää. Tämä näyttää koskevan erityisesti Kertomusta sielusta, joka hyödyntää sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvää kieltä Arvovaltaista opetusta enemmän.

Tyttären tai naisen osa häpeän ja miehen rooli perheen kunnia tuojana tulee ilmi rivien välistä Arvovaltaisessa opetuksessa. Kun Arvovaltaisen opetuksen sielu tulee suljetuksi bordelliin, vajoaa juopumukseen ja unohtaa todelliset sisaruksensa ja isänsä kirjoittaja asettaa alennustilaan joutuneen sielun vastakohtaksi lempeän pojan, joka tuottaa isälleen iloa. Tuskin on sattumaa että ilon ja kunnian aiheuttajaksi mainitaan poika, sillä antiikissa katsottiin yleisesti että nainen ei varsinaisesti voi tuottaa perheelleen tai yhteisölleen kunniaa: hän voi olla joko kunniallinen ja tuntematon tai julkinen ja vailla kunniaa.

Kiinnostavaa on se, että antiikin rakkausromaneja tutkittaessa on ajateltu niiden olevan yhteydessä ajanlaskun alkuvuosisatoina lukutaidon lisääntymiseen, vaikka kirjoituksia myös luettiin ääneen. Oli yleisöä, joka kaipasi viihteellisiä rakkaustarinoita. Yleismaailmallisesti romaaneja ovat kautta aikojen sekä kirjoittaneet että lukeneet

merkittävässä määrin naiset, ja antiikin romaaneiden kohdalla on ajateltu, että naiset vahvoina päähenkilöinä -- näin Khariton -- vahvistaisi tätä tulkintaa.<sup>7</sup> Madeleine Scopello on ehdottanut, että Nag Hammadin sielumyyttien yleisöä olisivat saattaneet olla naiset, jopa nimenomaan kurtisaanit, joilla hän olettaa olleen lukutaitoa ja varallisuutta enemmän kuin tavallisilla naisilla. Tämä tulkinta on mielestäni jossain määrin liioitteleva ja joka tapauksessa pitkälle menevä todistusaineestoon nähden.

- Apuleius

c) Origenes (n. 185 - n. 251)

Origenes syntyi n. 185 Aleksandriassa, kristittyyn perheeseen. Isä Leonidas halusi pojan saavan myös kreikkalaisen koulutuksen kristittyjen kirjoitusten ohella. Kirkkoisä Eusebios kuvaa Origeneen nuoruutta ja halua marttyyriksi, minkä äiti esti kätkemällä pojan vaatteet. Sen sijaan isä Leonides kuoli Septimus Severuksen vainoissa ja niin Origeneesta tuli perheensä pää noin 17-vuotiaana. Hän sai opettajanpaikan kristittyjen koulussa ja pystyi elättämään äitinsä ja veljensä. Origenes myös jatkoi opintojaan platonikko Ammonios Sakkaksen johdolla ja hän onkin toinen aleksandrialaisen kristityn platonismin edustaja Klemens Aleksandrialaisen rinnalla. Ammonioksella oli toinenkin merkittävä oppilas, filosofi Plotinos.

Teoksessaan *De Principiis* II-kirjassa Origenes selittää kreikkalaisen sanan sielu eli *psykhe* juontuvan viilentymistä tai kylmenemistä tarkoittavasta sanasta *psykhesthai*. Sielujen taivaallinen olotila on täydellisempi kuin maallinen, ja niillä on taivaassa olemassa jokin tuota parempaa olotilaa kuvaava nimi. Antiikin aikana taivaan uskottiin koostuvan kuumasta eetteristä ja tulesta, lisäksi Origenes viittaa mm. 5. Moos 4:24, jossa Jumalaa

---

<sup>7</sup> Kivistö & al., 367.

sanotaan polttavaksi tuleksi -- Origenes siis sanoo että Jumala on tulta, enkelit tulenliekkejä ja pyhät ihmiset hengessään palavia. Kun siis nämä olennot laskeutuvat taivaasta maahan, ne samalla jäähtyvät ja muuttuvat sieluiksi, sillä langenneet ovat kylmiä sieluja (II.8.3.).

Origenes siis selittää sielu-sanaa sielun laskeutumisen ja taivaasta erkaantumisen kautta ja tulkitsee samalla pyhiä kirjoituksia platonilaisten käsitysten valossa.

Saman De Principiis -teoksen III kirjassa Origenes selittää kreikan sanaa *katabole*, joka tarkoittaa alasheittämistä. Origenes tulkitsee tämän alasheittämisen tarkoittavan sielujen tai järkiolentojen (rationaalisten olentojen) joutumista pois korkeammista ja näkymättömistä maailmoista alas näkyvään maailmaan. Hän toteaa sielujen olevan ikuisia, ja että maahan ja raskaampaan ruumiiseen heitetään niin ne, jotka sellaisen rangaistuksen ansaitsevat, kuin nekin, jotka heitetään pikemminkin koko maailman parasta ajatellen. Laskeutuminen sinällään ei siis ole välttämättä rangaistus. Maailmassa olo on sieluille orjuutta, josta vapautumista ne odottavat hartaasti (III.V.4). Paitsi että Origenes jälleen tulkitsee ihmisten elämää maailmassa platonilaisen tradition valossa, ovat hänen näkemyksensä samansuuntaisia kuin Arv. op., joka siis puhuu hyvin samalla lailla sielun alkutilasta näkymättömissä, taivaallisissa maailmoissa, laskeutumisesta maailmaan ja orjan elämästä siellä.<sup>8</sup>

Jos tämä kohta muistuttaa Arv. op., IV kirjassa Origenes soveltaa hiukan samanlaisia kuvia kuin Kert. siel. Hermaan paimenessa, jossa Hermas saa käskyn kirjoittaa kaksi kirjaa, joista toinen on annettava Graptelle, toinen Klemensille. Grapten puolestaan on julistettava kirjan sanomaa leskille ja orvoille ja Klemensin on saatettava se toisissa maissa oleville kaupungeille.<sup>9</sup> Sielun leskeys ja orpolapset mainitaan myös Kert. siel., ja yllättävän samaan sävyyn. Nimittäin Origenes tulkitsee orpojen olevan niitä jotka eivät vielä ole Jumalan lapsia ja leskien niitä, jotka ovat vetäytyneet eroon laittomista miehistään. Lesket

---

<sup>8</sup> Myös vapaa tahto?

<sup>9</sup> Herm. paim. ###

eivät ole vielä päässeet taivaallisen sulhasensa luo. Grapte, näin Origenes selittää, on kirjoitusten sana sellaisenaan. Klemensin kohteen, muissa kaupungeissa olevat, Origenes tulkitsee viittaavan niihin sieluihin, jotka alkavat jo nousta ruumiillisten huolien ja lihan himojen yläpuolelle. Klemens siis symbolisoi niitä, jotka ovat jo pelkän kirjaimen yläpuolella. (IV.1.11--12)

- valentinolainen myytti; Plotinos

### **Sielun nimet**

Tällaiset laajemmat kirjalliset teemat kuten sielukertomus, laskeutuminen, prostituutio tai nuorten neitojen seikkailut tarjoavat hyvää vertailuaineistoa Arv. op. ja Kert. sielusta temaattiselle tai juonelliselle arvioinnille. Myös yksityiskohtien tarkastelu avaa kirjoitusten kontekstia. Omassa työssäni olen tutkinut Arvovaltaisessa opetuksessa sieluun liitettyjä nimiä tai lisämääreet.

Kirjoituksen alussa, s. 22, jossa kuvataan näkymättömien maailmoiden ilmaantuminen ja sielun erkaantuminen niistä, sielu saa nimen ”vanhurskauden/ oikeudenmukaisuuden näkymätön sielu”. Näkymätön sielu mainitaan uudelleen siinä kohdassa sielun tarinaa, jossa se on jättänyt maallisen elämän ja kulkee ylemmäs (s.32). Edelleen kirjoituksen toisella sivulla (s.23), jossa kerrotaan, miten sielu syntyy ihmiseksi, kirjoittaja puhuu ”hengellisestä sielusta” joka joutuu ruumiiseen, sekä ”materiaalisesta/aineellisesta sielusta”, jonka sisareksi sielu joutuu kun se on kontaktissa intohimon, vihan ja kateuden kanssa. Neljäs määre esiintyy aivan kertomuksen lopussa (s.34), jossa kuvataan miten ”järkisielu” saavuttaa päämääränsä.

Sielun nimityksissä kiinnostavaa ovat niiden sijoittuminen sielun matkan käännekohtiin ja toisaalta yhteydet muihin antiikin kirjoituksiin.

### *Näkymätön sielu*

Käsitys sielun näkymättömyydestä esiintyy ensi kerran Platonin Faidon-dialogissa, joka <<kertoo Sokrateen viimeisistä päivistä vankilassa ennen hänen kuolemaan tuomiotaan>>. Siinä Sokrates ohjaa ystävänsä/oppilaansa Kebeen jakamaan olevaiset ikuisiin ja ajallisiin, näkymättömiin ja näkyviin. Ruumis on ajallinen ja näkyvä/aisteilla havaittava, sielu näkymätön, muuttumaton, ikuinen ja pysyvä.<sup>10</sup> Myös ajanlaskun alun jälkeen eläneet platonistit puhuvat sielun näkymättömyydestä.<sup>11</sup> Nag Hammadin muut kirjoitukset sen sijaan eivät mainitse sielun näkymättömyyttä, vaikka Jumalan näkymättömyys esiintyy erityisesti setiläisissä kirjoituksissa.

Sielun näkymättömyyden perusteella ei kuitenkaan ole mahdollista vetää sellaista johtopäätöstä, että Arvovaltainen opetus tuntisi tämän käsityksen vain ja ainoastaan platonilaisen ajattelun johdosta, vaikka onkin mahdollista että meille tuntematon kirjoittaja tunsikin platonilaista ajattelua. Toinen mahdollisuus on, että tämä käsitys on omaksuttu kristityiltä platonisteilta.

Kirjoituksessaan ”Kelsosta vastaan” Origenes mainitsee ”meidän” eli kristittyjen tietävän, että sielun on luonnostaan ruumiiton ja näkymätön. Tästä hän etenee platonilaisväritteeseen käsitykseen siitä, että sielu tarvitsee erilaisia ruumiita ikään kuin vaatteikseen. Origenes kuitenkin painottaa, että kyse ei ole platonilaisesta uskosta sielunvaellukseen, vaan käsitys siitä että eri vaiheissa -- ennen syntymää, sikiönä kohdussa, maanpäällisen elämän aikana -- sielu tarvitsee erilaisia hahmoja tai vaatetuksia. Varsinkin myöhempien, 200--300-luvuilla eläneiden platonistien kirjoituksissa esiintyy pohdintoja sielun ”kuorista” tai ”kulkuneuvoista”, joiden avulla se liikkuu maailmankaikkeudessa.

---

<sup>10</sup> Faidon 79.

<sup>11</sup> Esim. Alkinous, Plutarkhos ja Aleksandriassa elänyt juutalainen Filon.

### *Hengellinen sielu*

Arv. opetuksen toisella sivulla esiintyvä ”hengellinen sielu” osoittautui harvinaisemmaksi sanapariksi kuin sielun määrittely näkymättömäksi. Yleensä henki ja sielu nähdään toisistaan erillisiksi, josta esimerkiksi käy valentinolaisten kolmijakoinen ihmiskuva, aineelliset, sielulliset ja hengelliset. Niinpä esimerkiksi Nag Hammadin kokoelmasta ei löydy toista mainintaa hengellisestä sielusta.

Tämänkin termin kohdalla aineisto viittaa platonilaiseen ajatteluun. Hengellisen sielun mainitsee Synesius, 300- ja 400-lukujen taitteessa elänyt pohjoisafrikkalainen platonisti, josta sittemmin tuli Libyassa sijainneen Ptolemaiksen (nyk. Tolmeithan lähistöllä) kaupungin piispa. Synesiuksen hahmo muuten esiintyy Alejandro Amenábarin elokuvassa *Agora*, joka kertoo kuvitteellisen mutta todellisuuteen pohjautuvan tarinan aleksandrialaisen filosofi Hypatian elämästä. Synesius mainitsee hengellisen sielun teoksessaan ”Unista”, jossa hän sanoo hengellisen sielun olevan se kuori tai kulkuneuvo, jossa sielu suorittaa rangaistustaan. Ilmeisesti Synesiuksen taustalla ovat 200-luvun lopulla vaikuttaneen platonikko Porfyrioksen (k. n. 305) käsitykset.

Synesiuksen lisäksi hengellisen sielun mainitsee ainoastaan hänen aikalaisensa Johannes Khrysostomos, ”Kultasuu”, mutta hieman eri merkityksessä puhuessaan kristittyjen hengellisestä elämästä.

### *Aineellinen sielu*

Toisin kuin muut Arv. op. sielun nimet, aineellinen/materiaalinen sielu esiintyy Arvovaltaisen opetuksen lisäksi vain kahdessa muussa Nag Hammadin tekstissä sekä valentinolaisen Theodotoksen kirjoituskatkelmissa, ei tietävästi muualla.

Johanneksen apokryfistä / salaisesta kirjasta on säilynyt neljä kopiota, mutta vain II koodeksin apokryfissä on säilynyt kohta (18:34), jossa mainitaan Anaro, enkeli joka

on aineellisen/materiaalisen sielun pää. Anaro on myös ymmärrys (*ennoia*) neljän intohimon -- surun (*lype*), mielihyvän (*hedone*), intohimon (*epithymia*) ja pelon -- todellisesta olemuksesta. Johanneksen apokryfin kohta ei päällisin puolin muistuta Arvovaltaisen opetuksen lyhyttä mainintaa sielun inkarnaatiosta, mutta yhteistä kirjoituksille näyttää olevan ihmisen synnyn pohtiminen, sielun inkarnaatio Arv. op. kohdalla, luomisen kuvaus Joh. ap:ssä. Molemmat yhdistävät aineellisen sielun intohimoihin.

Arv. op. ja Joh. sal. kirjan lisäksi Kolmimuotoinen Protennoia tuntee aineellisen/materiaalisen sielun kohdassa, jossa se mainitsee hallitsijoiden (arkonttien), enkelien ja demonien ohella Tartaroksessa asuvat sielut sekä materiaaliset/aineelliset sielut, jotka voi ehkä tulkita eläviksi ihmisiksi.

Termi ei näytä olevan yksinomaan setiläinen, sillä valentinolainen opettaja Theodotus puhuu aineellisista sieluista. Jälleen tulemme lähelle ihmisen luomista. Theodotus selittää fragmentissa 50 Genesiksen eli 1. Mooseksen kirjan kuvausta ihmisen luomisesta ja sovittaa kolmiosaisen ihmiskuvan tähän jakeeseen siten, että maan tomusta muovattu ihminen on aineellinen sielu, järjetön ja eläinten kaltainen. Vasta Jumalan puhallus tekee tästä ihmisestä elävän sielun tai sielullisen olennon.<sup>12</sup>

Paljastuuko ”aineellinen sielu” linkiksi ”gnostilaisten” kirjoitusten ja Arv. op. välillä? Kuvauksissa on kieltämättä paljon yhteistä: aineellinen sielu maallisena sieluna, maasta muovattuna ihmisenä, lähes ihmisruumiina. Samoin aineellisen sielun läheinen suhde intohimoihin tulee esiin, sillä Theodotuskin kuvaa miten maailman aineelliset elementit on tehty murheesta, pelosta, kauhusta ja epätietoisuudesta (Frgm. 48:2--4).

Kuvauksissa on kuitenkin huomattavia eroja. Theodotus ja Arv. op. liikkuvat eri suunnissa: kun Theodotus hahmottaa kuvauksessaan ihmistä ikään kuin maanpinnalta, siitä miten aineellinen sielu tai ihmisen maasta muovattu hahmo herää eloon, kuvaa Arvovaltainen

---

<sup>12</sup> ”Ja Herra Jumala muovasi maan tomusta ihmisen ja puhalsi hänen sieraimiinsa elämän henkäyksen. Näin ihmisestä tuli elävä olento” (1. Moos. 2:7).

opetus sielun laskeutumista ja alenemista tai taantumista aineelliseksi sieluksi. Theodotoksen fokus on Genesiksen luomiskertomuksissa. Myös Joh. sal. kirja käsittelee ihmisen luomista.

Toisaalta Arv. opetus saattaa hyvinkin viitata luomiskäsityksiin, mutta sen fokus on sielun vaiheissa eikä luomisen yksityiskohdissa. Vaikka Theodotus ja Joh. sal. kirja myös nostavat tunteet ja intohimot esiin, Arv. op. siirtyy hyvin suoraan kuvamaan intohimoja ”lapsipuolina” jotka sekoittavat sielun elämän.

Olenlaisin ero on em. hengellisen sielun paikka, jos verrataan Arv. op. ja kolmiosaisia antropologisia näkemyksiä toisiinsa.<sup>13</sup> Esim. Theodotoksen Katkelmassa 54 puhutaan kolmesta Adamista syntyneestä luonnosta, aineellisesta, sielullisesta ja hengellisestä, joista hengellinen on ylin, sielullinen välissä. Arvovaltainen opetus ei näytä arvottavan hengellistä sielua korkeimmalle tasolle yltävänä sieluna, sillä taivaallisista maailmoista ilmestyy näkymätön sielu, takaisin sinne palaa järkisielu. Hengellinen sielu sen sijaan on se, joka syntyy ihmiseksi ja muuttuu materiaaliseksi sieluksi, intohimojen sisareksi.

### *Järkisielu*

Viimeinen kirjoituksessa mainittu sielun nimitys on järkisielu. Tämä on varsin laajasti käytetty termi, joka esiintyy niin platonilaisilla kuin stoalaisillakin filosofeilla<sup>14</sup> sekä kristityillä kirjoittajilla<sup>15</sup>. Nag Hammadin kirjakokoelmassa sen sijaan Arvovaltainen opetus on ainoa kirjoitus, jossa mainitaan järkisielu. Myös Theodotus mainitsee sen yhden kerran (Katkelma 53:5). Kaikkiaan näin laajan aineiston perusteella on vaikea sanoa, mistä Arvovaltaisen opetuksen kirjoittaja termin tarkalleen ottaen on omaksunut. Sen sijaan jotakin voidaan päätellä merkityksistä, joita eri kirjoittajat sille antamat. Arvovaltaisessa opetuksessa järkisielu pääsee nousemaan määränpäähensä kilvoiteltuaan elämässään. Tässä voi nähdä yhteyttä esim. Filonin ajatteluun ja toisaalta eron Theodotukseen. Filonilla järkisielu on

---

<sup>13</sup> Kolmiosainen tutkielma ###.

<sup>14</sup> Esim. Filon, Chrysippus, Epiktetos, Plutarkhos, Marcus Aurelius, jne. Plotinoksella yllättävän vähän.

<sup>15</sup> Klemens Aleksandrialainen, Origenes, Athanasius.



ihmisen sielun korkeampi osa, se joka kykenee moraalisesti oikeaan toimintaan.<sup>16</sup> Sen sijaan Theodoksen järkisielu on aineellisen sielun ja hengellisen sielun välissä, ei siis sielun korkein osa tai ihmisen merkittävin kyky.

### **Yhteenvetoa: Kuka, milloin ja missä?**

Kert. sielusta ja Arv. op. kirjoittajat ovat olleet kristittyjä ja tunteneet Raamattua, mutta myös muita antiikin kirjallisia traditioita. Värikäs kieli ja romaanimainen tarina erityisesti Kert. sielussa viittaavat siihen, että tekstin laatija on halunnut herättää kiinnostusta ja huomiota, saada ikään yleisönsä viihtymään ja seuraamaan sielun tarinaa. Kirjoituksen kirjoittaja, varmaan myös yleisö on tuntenut Homerosta ja Raamattua, eli ollut kristinuskon vaikutuspiirissä. Katumus ja syntien itkeminen ovatkin motiiveja, jotka nousevat esiin kristillisessä perinteessä jo varhain.<sup>17</sup> Katumusjulistus ei välttämättä ole suunnattu niille, joita halutaan houkutella kristillisen julistuksen piiriin, vaan pikemminkin jo kastetuille kristityille.

Arv. op. esittää sekin sielumyyttiin, mutta punoo siihen muuta aineistoa.

Kirjoitus etenee hyvin paljon suullisen esityksen tavoin. Se voi olla saarna, vaikka kirjoittaja ei siteeraa suoraan pyhiä kirjoituksia; niihin kyllä viitataan epäsuorasti. Arv. opetuksen fokus ei ole katumuksessa, vaan se ennemminkin korostaa tietoisuutta ja kilvoitusta, pyrkimystä parempaan. Suurimmiksi paheiksi nimetään suurimpina tietämättömyys ja huolettomuus/joutilaisuus.<sup>18</sup> Pelastajahahmo on enemmän taustalla, sielun pyrkimys etualalla.

Myös näiden tekstien ulkoinen muoto viittaa kristittyihin tai heidän yhteisöihinsä, sillä koodeksin eli kirjan muotoon sidotun tekstin synty liittyy kristinuskon leviämiseen ja uskonnollisiin yhteisöihin, samoin kuin se, että koptin kieltä alettiin kirjoittaa; ennen 300-lukua Egyptissä kirjallisuuden kieli oli pääasiassa kreikka. Ensimmäisiä

---

<sup>16</sup> Esim. Filon, ”Noan työ”, 36–37. Paratiisin puut järkisielun puita, järkisielusta lähtee tie hyveeseen ja kuolemattomuuteen, toinen paheeseen ja kuolemaan. Sielun kaksi osaa, ”Kuka on perillinen” 132.

<sup>17</sup> Evankeliumien Johannes Kastaja.

<sup>18</sup> Arv. op. ### (kalastajavertauksessa s. 30 tienoilla).

koptilaisia kirjallisia tekstejä ovat 200-luvun lopulla syntyneet raamatunkäännökset. Myös Egyptissä syntyneen askeettisen liikkeen ja luostareiden merkitys luku- ja kirjoitustaidon keskuksina on huomattava. Kun edellä esittelin Nag Hammadin sielutarinoiden kirjallisia esikuvia, nostin esiin Hoosean kirjan ja kreikkalaiset romaanit. Edellinen käyttää prostituutiota uskonnollisena vertauskuvana, ja jo kristinuskoa edeltävissä juutalaisissa traditioissa käytetään naisen hahmoa korostamassa miehelle hyveen ja paheen eroja. Nainen tai naishahmoinen sielu ei siten ole samalla tavalla romanttinen sankaritar kuin Kallirhoe tai Khloe. Luostarihypoteesi ei tietenkään sulje naisia ulkopuolelle kirjoituksen kohdeyleisönä, olihan luostariasukkaiden joukossa sekä miehiä että naisia.

Naisen ja lankeamisen teemat esiintyvät mm. Origeneen teoksissa 200-luvulla ja jollain tapaa niitä sovelsi myös Simon Magus, sekä edelleen platonisti Plotinos. Tarjoavatko nämä huomiot valoa kysymykseen siitä, milloin Arvovaltainen opetus ja Kertomus sielusta ovat syntyneet? Usein tutkijat esittävät niiden syntyneen 100-luvun lopussa tai 200-luvun alussa. Oma näkemykseni eroaa näistä näkökulmista, sillä ajoitan Arvovaltaisen opetuksen myöhemmäksi, 200-luvun loppuun, jopa 300-luvun alkuun (jos alkuperäinen kieli kopti → 300-luku). Koska Arv. opetus selittää sanomaansa populaarilla ja yleistajuisella tavalla pyrkien havainnolliseen ja yleisöä kiinnostavaan esitykseen, voi olettaa, että sen kirjoittaja on ottanut vaikutteita laajasti luettujen tai tunnettujen teologioiden ajatuksista. Siten kirjoitus kenties ajallisesti sijoittuisi pikemminkin Origeneen ja Plotinoksen aikaan tai sen jälkeen kuin edeltäisi niitä.

Ehkä aiempaa myöhempään ajoitukseen viittaa myös valentinolaisen tai setiläisen ihmiskuvan osittainen soveltaminen. Ainakin niiden perusteella on mahdoton ajatella, että Arv. op. varsinaisesti kuuluisi valentinolaisten tai setiläisten kirjoitusten kokoelmiin. Sen sijaan päätelen, että Arvovaltaisen opetuksen kirjoittaja on voinut tuntea

Nag Hammadin / gnostilaisia luomiskuvauksia, joissa puhutaan ihmisen eri tasoista. Hän on myös saattanut tuntea näkemyksiä ihmisten kolmesta olemuksesta.

Mutta mikä on Arvovaltaisen opetuksen ja Kertomuksen sielusta suhde oppineeseen aleksandrialaiseen ajatteluun? Useat tutkijat korostavat, että toisin kuin aiemmin oletettiin, Egyptissä ei voida ajatella vallinneen jyrkkää eroa kreikkalaisen Aleksandrian ja koptinkielisen Egyptin välillä. Sivistyneet, kaupunkilaiset teologit eivät olleet oppimattomien koptilaisten munkkien vastakohtia. Nag Hammadin kokoelma osoittaa, että Aleksandrian oppineen metropolin ulkopuolella -- Niilin varren kaupungeissa sekä erämaan laidoilla ja autiomassa -- oli ihmisiä ja ihmisryhmiä, jotka opiskelivat teologista kirjallisuutta. Samoin kuin Aleksandrian ja Egyptin välillä on sävyeroja, on niitä täytynyt olla myös gnostilaisen/valentinolaisen ajattelun ja ”valtavirran” kristinuskon välillä. Nag Hammadin sielumyytit sijoittuvat juuri tähän vähemmän tutkittuun välimaastoon.